

Przeloty i zimowanie ptaków wodnych na Jeziorze Myczkowskim w latach 1985—1991

Niewiele dotąd wiadomo o ptakach przelotnych i zimujących w rejonie Bieszczadów. Dlatego też prowadzone obserwacje miały na celu przynajmniej częściowe wypełnienie tej luki.

Głównym zadaniem było poznanie składu gatunkowego i ilościowego przelotnych i zimujących ptaków wodnych i wodno-błotnych. Do wyników dołączono także obserwacje bielika *Haliaeetus albicilla*.

Ptaki rejestrowano w rejonie Jeziora Myczkowskiego (Zbiornik Myczkowiecki) niedaleko Soliny. Ten zbiornik wodny położony na wysokości 362 m n.p.m. w porównaniu ze Zbiornikiem Solińskim jest obiektem niewielkim, albowiem zajmuje obszar 200 ha. Wody zbiornika napędzają turbiny elektrowni, która została usytuowana na wylocie przekutej w skale sztolni o długości 300 metrów. Praca tej elektrowni, wykorzystującej wody powierzchniowe zbiornika, ma w porównaniu z elektrownią solińską niewielki wpływ na jego termikę i hydrologię. Jednak uzupełnianie wody w Zbiorniku Solińskim przez przepompowywanie jej ze Zbiornika Myczkowieckiego powoduje, że w tym ostatnim w ciągu miesiąca jest ona wymieniana do 12 razy. W rezultacie tego temperatura wody zbiornika w Myczkowcach jest przez znaczną część roku znacznie niższa niż w Zbiorniku Solińskim. Stwierdzono, że nagrzewa się jedynie cienka warstwa wody powierzchniowej, nie przekraczając 18°C, zaś dolne jej warstwy mają temperaturę 8—14°C. W zimie i wczesną wiosną temperatura wody powierzchniowej w Myczkowcach jest o 1°C wyższa niż warstw powierzchniowych w Solinie. Wody J. Myczkowskiego są silnie przezroczyste, co wraz z niewielką głębokością (maks. 5 m) spowodowało dobre warunki rozwoju roślin wodnych, a szczególnie wywłócznika *Myriophyllum* sp. Czynnikiem ograniczającym rozwój makrofitów są ryby oraz sezon-

Tab. 1. Liczebność zimujących ptaków wodnych na Jeziorze Myczkowskim w 1985—1991, za zimowanie przyjęto okres XII²—II³

Gatunek	Liczebność w poszczególnych sezonach badań				
	1985/86	1987/88	1988/89	1989/90	1990/91
Krzyżówka	—	839	94	95	376
<i>Anas platyrhynchos</i>	—	839	94	95	376
Gągoł	—	7	9	44	62
<i>Bucephala clangula</i>	—	7	9	44	62
Lyska	—	—	—	42	47
<i>Fulica atra</i>	—	—	—	42	47
Łabędź niemy	—	—	—	15	3
<i>Cygnus olor</i>	—	—	—	15	3
Uhla	—	—	—	—	—
<i>Melanitta fusca</i>	15	—	—	—	—
Ogorzałka	—	—	—	—	—
<i>Aythya marila</i>	6	—	—	—	—
Nurogęs	—	—	—	—	—
<i>Mergus merganser</i>	6	—	—	—	—
Świstun	—	—	—	—	—
<i>Anas penelope</i>	—	1	—	3	—
Łabędź krzykliwy	—	—	—	—	—
<i>Cygnus cygnus</i>	—	3	—	—	—
Rożeniec	—	—	—	—	—
<i>Anas acuta</i>	—	—	—	1	1
Głowienka	—	—	—	—	—
<i>Aythya ferina</i>	—	—	—	—	1
Perkozek	—	—	—	—	—
<i>Tachybaptus ruficollis</i>	—	—	—	1	—
Razem	27	850	103	201	490

U w a g a: dla krzyżówki i gągoła podana liczba odpowiada maks. liczebności podczas jednej kontroli, dla pozostałych gatunków liczba w tabeli odpowiada sumie ptaków w okresie XII²—II³ danego sezonu z kilku kontroli lub jest to liczba stwierdzonych ptaków w przypadku jednej kontroli w sezonie

we zakwity glonów i eutrofizacja. Obecność roślin wodnych spowodowała, że na wodach zbiornika zatrzymują się ptaki wodno-błotne w znacznie większym stopniu niż na dużo większym, ale pozbawionym bazy roślinnej (ze względu na dużą głębokość) Zbiorniku Solińskim.

Obserwacje prowadzono od października do marca w latach 1987—1991. Comiesięczne kontrole odbywały się w dru-

giej dekadzie każdego miesiąca, natomiast w styczniu w terminie liczeń ogólnopolskich. Dokładne, regularne liczenia przeprowadzono w latach 1988—1991, natomiast w r. 1987 wykonano dwie kontrole. Do wyników niniejszych badań dołączono także dane uzyskane z liczeń prowadzonych na Jez. Myczkowskim w zimie 1985/86, a udostępnione autorowi przez W. Ziaję, A. Szymbarę, M. Cichonia. Ponadto wykorzystano informacje zawarte w Kartotece Pracowni Biologii Ptaków Uniwersytetu Jagiellońskiego (za zezwoleniem K. Walasza).

Wyniki badań zostały omówione ze szczególnym podkreśleniem wyników liczeń w okresie zimowym (przyjęto czas od końca grudnia do połowy lutego). Wyniki liczeń ptaków przelotnych zostały jedynie zasygnalizowane, gdyż problem ten wymaga z pewnością odrębnego opracowania.

W okresie prowadzenia obserwacji na Jez. Myczkowskim stwierdzono obecność 22 gatunków przelotnych ptaków wodnych. Liczba ta obejmuje 12 gatunków, które zimowały na zbiorniku: w tym 3 gatunki regularnie lub sporadycznie. Wśród zimujących gatunków stwierdzono następujące grupy troficzne: 1) fitofagi (5 gat.), 2) bentofagi (5 gat.), 3) ichtiofagi (3 gat.).

Przegląd gatunków ptaków wodnych i wodno-błotnych stwierdzonych na Jez. Myczkowskim w latach 1985—1991:

Nur rdzawoszyi *Gavia stellata*. Jedyne stwierdzenie to obserwacja samotnego ptaka w końcu listopada 1985.

Nur czarnoszyi *G. arctica*. Nieregularnie i bardzo nielicznie przelatujący, przede wszystkim jesienią, zazwyczaj pojedynczo (tylko raz odnotowano 2 ptaki). Większość obserwacji przeprowadzono w listopadzie 1985 i 1989. Najpóźniej ptaki rejestrowano w ostatniej dekadzie listopada 1985, najwcześniej na początku marca 1986.

Perkozek *Tachybaptus ruficollis*. Przeloty tego gatunku są trudne do uchwycenia; pojedyncze ptaki przelotne przeważnie notuje się w jesieni. Zimowanie: tylko 16.01.1990 — obserwowano jednego ptaka. Gatunek ten zimuje częściej na nie zamrażniętych zimą odcinkach Sanu poniżej zapory.

Czapla siwa *Ardea cinerea*. Notowano ją regularnie, a maksymalnie obserwowano do 40 osobników. Zimowanie: pierwsze przypadki zimowania stwierdzono w styczniu i lutym 1991; widziano wtedy pojedyncze ptaki, a wyjątkowo niewielkie stada liczące do 5 osobników. Wydaje się, że nie zimują tu ptaki miejscowe, które odlatują w listopadzie i grudniu. W styczniu zaś czaple pojawiają się ponownie, lecz

prawdopodobnie są to ptaki przylatujące tu z innych terenów. Za takim twierdzeniem zdaje się przemawiać fakt znalezienia w lutym 1991 martwego ptaka z estońską obrączką.

Łabędź niemy *Cygnus olor*. Przelatuje nieregularnie i zwykle nielicznie. Zimuje dość sporadycznie z powodu zamarzania zbiornika, jednak zimą 1989/90 widziano tu stado 10—15 osobników, w którym przeważały osobniki dorosłe. W drugiej połowie grudnia 1989 przebywał tu 1 młody osobnik należący do formy *immutabilis*. Nieco regularniej zimuje na nie zamrzniętych odcinkach Sanu poniżej zapory.

Łabędź krzykliwy *C. cygnus*. Stwierdzony dwukrotnie: 9 ptaków w początku października 1987 oraz 3 ptaki w ostatniej dekadzie grudnia 1987.

Swistun *Anas penelope*. Bardzo nielicznie, lecz regularnie przelatuje zarówno wiosną, jak i jesienią. Największe stadko odnotowane w ostatniej dekadzie grudnia 1989 liczyło 13 ptaków. Wiosną przeloty przeciągają się zwykle do połowy maja. Zimuje sporadycznie: w ostatnich dniach grudnia 1987 obserwowano 1 ptaka, a od 13.01.1990 do 18.02.1990 2—3 ptaki.

Cyraneczka *A. crecca*. Przelatuje nieregularnie, najczęściej wiosną. Najliczniejsze stado liczyło 10 osobników. Zimowania nie stwierdzono.

Krzyżówka *A. platyrhynchos*. Regularnie i dość licznie przelatuje. W drugiej połowie grudnia 1987 policzono na zbiorniku 840 ptaków; wiosną jest dużo mniej liczna. Mimo wielokrotnych kontroli w marcu, nie obserwowano nigdy więcej niż 50 ptaków. Zimuje regularnie w liczbie do 150 ptaków w styczniu (w tym miesiącu zbiornik jest przeważnie zamrznięty), choć wyjątkowo w połowie stycznia 1991, gdy zbiornik był nie zamrznięty, stwierdzono obecność blisko 400 ptaków.

Rożeniec *A. acuta*. Tylko dwie obserwacje: w połowie października 1989 2 samce, a w połowie grudnia 1990 3 ptaki. Dwukrotnie odnotowano zimujące pojedyncze samce: w połowie lutego 1990 i połowie stycznia 1991.

Cyranka *A. querquedula*. Regularnie przelatuje wiosną, bardzo rzadko jesienią, nigdy nie odnotowano więcej niż 20 ptaków. Zimowania nie stwierdzono, a obserwacja pojedynczego samca w końcu lutego 1991 dotyczy prawdopodobnie wczesnego przelotu.

Płaskonos *A. clypeata*. Nieregularnie obserwowany na przelotach wiosennych, rzadziej jesiennych, zawsze bardzo nielicznie — do 5 ptaków. Zimowania nie stwierdzono.

Głowienka *Aythya ferina*. Regularnie, corocznie obserwowana na zbiorniku w okresie przelotów jesiennych i wiosennych; stada liczą zwykle do 20 osobników, a tylko w marcu 1987 wyjątkowo stwierdzono 73 ptaki. Dotychczas jedna obserwacja zimowa: w połowie stycznia 1991 1 samiec.

Czernica *A. fuligula*. Nieregularnie przelatuje, częściej jesienią i zawsze nielicznie — najwyżej do 15 ptaków w stadzie. Zimowania nie stwierdzono.

Ogorzałka *A. marila*. Gatunek ten obserwowano jedynie w zimie 1985/86. Od początku grudnia 1985 do połowy stycznia 1986 na zbiorniku przebywało od 2 do 6 ptaków.

Markaczka *Melanitta nigra*. Jedyne stwierdzenie: pierwsza dekada grudnia 1985, kiedy to obserwowano 1 osobnika.

Uhla *Melanitta fusca*. Przelatuje nieregularnie i nielicznie, tylko jesienią. Obserwowano przeważnie niewielkie grupki ptaków — liczące zwykle do 5 osobników. Stado liczące 12 ptaków odnotowano w pierwszych dniach grudnia 1985. Zimuje sporadycznie. Po dość obfitym nalocie w grudniu 1985, do 18.01.1986 przebywało na zbiorniku do 15 ptaków, z których większość była ubarwiona jak samice.

Gągoł *Bucephala clangula*. Corocznie, regularnie zatrzymuje się na jeziorze w czasie jesiennych i wiosennych wędrówek; pierwsze ptaki przylatują na zbiornik najczęściej na początku listopada, rzadziej w ostatniej dekadzie października. Wiosną ostatnie ptaki znikają z tafli zbiornika w połowie kwietnia. Największe stwierdzone stado (w końcu lutego 1991) liczyło około 100 ptaków. Zimuje regularnie, choć w niewielkiej liczbie (do 50 osobników).

Bielaczek *Mergus albellus*. Jedno stwierdzenie: być może była to próba zimowania 1 samicy w drugiej połowie grudnia 1987.

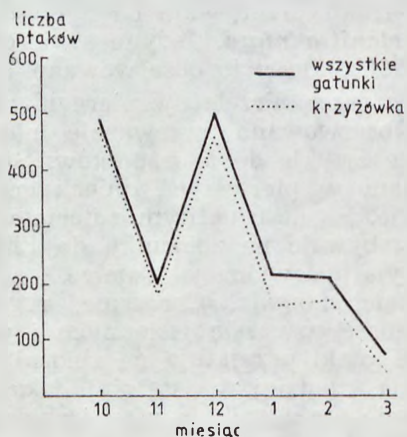
Nurogęs *M. merganser*. Nieregularnie przelatuje wczesną wiosną, zwykle pojedynczo. Sporadycznie zimuje. W połowie stycznia 1986 obserwowano 6 ptaków ubarwionych jak samice.

Lyska *Fulica atra*. Corocznie, przelatuje w stadkach do 20 ptaków. Regularnie zimuje od 1989, wcześniej niezwykle rzadko. Od końca grudnia do końca stycznia odnotowano do 50 osobników, później, w miarę zamarzania zbiornika, jej liczebność spada.

Bielik *Haliaeetus albicilla*. Obserwowano najczęściej pojedyncze osobniki, a tylko wyjątkowo raz 3 ptaki. W większości były to ptaki dorosłe. Obecność bielików rejestrowano przede wszystkim od ostatniej dekady grudnia do końca stycznia.

Przeloty ptaków wodnych na zbiorniku są łatwe do uchwycenia.

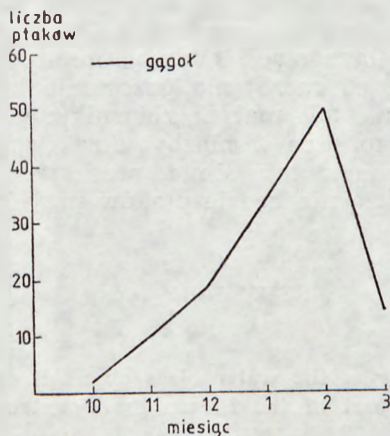
cenia szczególnie jesienią, gdy niektóre gatunki, np. takie jak: krzyżówka, tworzą dosyć duże koncentracje. Szczytową liczebność osiąga ona w październiku i grudniu. Liczba krzyżówek przelatujących wiosną jest około połowę mniejsza niż jesienią. Dla gągoła szczyt liczebności przypada na przełom stycznia/lutego, kiedy to obserwowane są czasami stada liczące do 100 osobników. Dosyć dobrze zaznaczają się także wiosenne przeloty głowienek; stada tego gatunku osiągają liczebność do 100 ptaków.

Ryc. 1. Rozkład średniej wieloletniej liczebności krzyżówki i całego ugrupowania ptaków wodnych od października do marca 1987—1991 na Jez. Myczkowskim. — Distribution of mean numbers in successive years of *Anas platyrhynchos* and total waterfowl on the Myczkowskie Lake in period X—III in years 1987—1991

Jak widać z wykresu, trzon gatunków stanowi krzyżówka, której miesięczne wahania liczebności dokładnie odpowiadają analogicznym wahanom całej liczby obecnych na zbiorniku ptaków wodnych. W ugrupowaniach ptaków zimujących trzon awifauny także stanowi krzyżówka, której udział procentowy dochodzi w niektórych miesiącach do 95%, choć począwszy od lat 1990—1991 jej udział zmniejsza się w związku ze wzrostem liczebności gągoła, drugiego po krzyżówce dominanta. Te dwa gatunki stanowią łącznie pod względem liczebnym w niektórych miesiącach blisko 100% całego ugrupowania zimujących ptaków. Znacznie mniej licznie próbują tu zimować łyski i łabędzie nieme. Pozostałe gatunki zimują nieregular-

nie i zazwyczaj w liczbie do kilku osobników. Interesującym zjawiskiem wydaje się odnotowanie w okresie zimy takich gatunków kaczek, jak świstun i rożeniec. Są to pierwsze stwierdzenia zimowe tych gatunków w tym rejonie Polski; nie jest wykluczone, że do ich rejestracji przyczyniły się dość łagodne zimy 1989/90 i 1990/91. Innym ciekawym spostrzeżeniem jest zimowanie na przełomie 1985/86 dość dużej liczby uhlí (do 15 ptaków), gdy np. w styczniu 1985 naliczono w całym kraju zaledwie 4 osobniki tego gatunku (K o t i in. 1987).

Ryc. 2. Rozkład średniej wieloletniej liczebności gągoła od października do marca 1987—1991 na Jez. Myczkowskim. — Distribution of mean numbers in successive years of *Bucephala clangula* on the Myczkowskie Lake in period X—III in years 1987—1991

Uzyskane wyniki zimowania ptaków wodnych porównywane z wynikami zebranymi przez Lewartowskiego i Winieckiego (1991) z Warty z wynikami liczeń z całego kraju (K o t 1987, Zyska i in. 1990) i wynikami uzyskanymi ze zbiorników zaporowych i retencyjnych Śląska i środkowej Polski (w stosunku do nich Zb. Myczkowiecki jest obiektem niewielkim), pozwalają na stwierdzenie, że ten ostatni ma pewne znaczenie jako miejsce zimowania krzyżówki i gągoła. Ranga tego zbiornika wprawdzie nie jest wysoka w skali kraju, ma jednak istotne znaczenie lokalne. Niekorzystne warunki pokarmowe oraz zamrażanie zbiornika w okresie styczeń—marzec nie sprzyjają zimowaniu większej

liczby ptaków (najwyższe zagęszczenie 42,5 ptaków/10 ha), w porównaniu z innymi zbiornikami kraju, gdzie często warunki troficzne i klimatyczne są znacznie korzystniejsze. Za takim wnioskiem przemawia fakt, że dopiero od 1991 r. stwierdzono na Zbiorniku Myczkowieckim zimowanie czapli siwej, podczas gdy w całej prawie Polsce ma to już miejsce od co najmniej ćwierćwiecza (Tomiałojć 1990). Warto w tym miejscu dodać, że z racji swego położenia zbiornik może mieć duże znaczenie jako potencjalne miejsce pojawów interesujących z faunistycznego punktu widzenia południowych gatunków.

W ostatnich latach wiele położonych w pobliżu jeziora ośrodków wypoczynkowych rozpoczęło intensywne zagospodarowywanie linii brzegowej, budując m. in. przystanie dla łodzi, ujęcia wody, co raczej nie pozostanie bez wpływu na obecność ptaków na tak małym zbiorniku. I choć przeloty i zimowanie mają miejsce w niezbyt atrakcyjnym turystycznie sezonie, to jednak tak silnie przekształcone otoczenie zbiornika z pewnością nie będzie ptaków przyciągać.

SUMMARY

Wintering and visiting of the water birds observed on the Myczkowskie Lake (northern part of the Bieszczady Mountains) in the years 1985—1991

In the years 1985—1991 on the Myczkowskie Lake in northern part of the Bieszczady Mountains, at the height of 362 meters above sea level, the research was conducted which aimed at getting to know wintering and flying-by bird-species. The results showed the existence of 22 species of visiting ones including wintering 12 species.

3 species spent winters in the observation period regularly, the other ones irregularly or occasionally. The cases of wintering of the species like Wigeon and Pintail, which only in the small numbers spend winter in the country, were noted. Furthermore it was observed that some northern species like Black-throated Divers, Red-throated Divers, Common Scoters, Velvet Scoters, Scaups Tend to come and winter. The observation showed that the Myczkowskie Lake is a locally important as a wintering place of Mallard and Goldeneye. It is also a spot where many visiting species stop and stay. In addition as it seems by reason of its geographical situation faunistically interesting southern species are likely to come to the Myczkowskie Lake.

PIŚMIENNICTWO

Kot H., Zyska P., Dombrowski A. 1987. *Liczebność i rozmieszczenie ptaków wodnych w Polsce w styczniu 1985*. Not. Orn. 28, 1—4: 17—48.

Lewartowski Z., Winiecki A. 1991. *Zimowanie ptaków wodnych i drapieżnych na Warcie między Kołem a Kostrzyniem nad Odrą w latach 1972—1974*. Not. Orn. 32, 1—2: 91—103.

Półtorak T. 1989. *20 lat Kaskady Górnego Sanu*. Aura 6: 12—14.

Tomiałojć L. 1990. *Ptaki Polski. Rozmieszczenie i liczebność*. PWN, Warszawa.

Zyska P., Dombrowski A., Kot H., Rzępała M. 1990. *Akcja zimowego liczenia ptaków wodnych 1985—1987*. Not. Orn. 31, 1—4: 113—131.